

A. Caferoğlu

KIRŞEHİR VİLÂYETİNİN BUGÜNKÜ ETNİK TEŞEKKÜLÜNE DAİR NOTLAR

Anadolu'nun etnik teşekkülü gibi, uzun ve etraflı incelemelere bağlı araştırmalar şöyle dursun, ülkemizin bir çok bölgelerine yerleşmiş olan Türk aşiret, boy, uruğ ve soylarına dair en basit bir monografiye bile raslanmamaktadır. Halbuki bugün, Anadolu üzerinde yapılmakta olan bütün araştırma ve incelemelerin, başlangıç noktasını bu görüşün teşkil etmesi gerekmektedir. Zira, yüzyıllardan beri birçok vesilelerle, ister kitle halinde, ister küçük bir halk halinde olsun, iskân edilmiş bulunan Türk boy, uruğ, soy ve aşiretleri, herbir bakımdan kendi millî varlıklarını muhafaza etmekle, Türk tarihine, diline ve umumî Türk kültür tarihine hizmet etmişlerdir. Bugün Anadolu'nun bir çok yer, köy, oba, dağ, ırmak ve saire adları, Türk boy uruğ ve soylarına izafe edildiklerinden bu eski Türk hatıralarını muhafaza ettikleri gibi, eski gelenek ve görenekler de silinip ortadan kalkmamıştır. Hele şive ve ağız malzemesi bakımından, Türk kabilelerinin, uruğlarının ve sairesinin, Türk dili tarihine unutulmaz hizmetleri vardır. Yerleştikleri her yeni sahanın veya bölgenin gündelik ve sosyal hayatı üzerinde müessir olmakla beraber kendileri de bu yeni hayat şartları tesiri altında kalmışlar, fakat ağız ve şivelere has, ince dil fonetik ve morfoioji hususiyetlerini saklamakta oldukça muhafazakâr davranmışlardır. Yıllardanberi yapmakta olduğum Anadolu gezilerimden elde ettiğim bu kanaat nihayet, mukayeseli Türk dili gramerini yazacakların, işe Anadolu ağızlarından, başlamaları gerektiği fikrini telkin etmiştir. Burada, şimdilik bu mevzu üzerinde duracak değilim. Yalnız, Anadolu ağızlarında bugün bile, muhafaza edile gelen bazı son eski türk dili hüsusiyetlerinden bir ikisinin zikriyle iktifa edeceğim. Bunlardan birisi, ablatif ekinin, bazı bölgelerde, eski Türkçede olduğu gibi kendisini muhafaza etmemesidir. Bilindiği üzere eski Türkçede ablatif eki, kendi başına mevcut olmamış ve lokatif eki ile müşterek kulla-

nılmıştır. Bugün Malatya vilâyetine bağlı Hekimhan halkı ağzında da, ablatif eki mevcut değildir [bk. A. Caferoğlu, *Güney-Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*, İstanbul 1945, s. 35—41]. Diğer Anadolu ağızlarımızdan bazılarında ise bu ek, yarı bir telâffuzla, yani işitilmeyecek bir şekilde, telâffuz edilmektedir. İkincisi ise, kelime basında d - ve g - lerin bulunmayışıdır. Eski Türkçemizin hususiyetlerinden biri olan bu fonetik gelişmesine aynen Trabzon iline bağlı ve merkezden 15-30 kilometre gibi az bir mesafede bulunan Polathane ile Vakfıkebir ağızlarında, sabit ve düzenli bir halde, raslanmaktadır [bk. A. Caferoğlu, *Kuzey-Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*, İstanbul, 1946, s. XXIII]. İki basit misal üzerine yapılan bu mukayese, çok uzak kardeş şiveler arasında, derin bir dil birliğinin mevcut olduğunu meydana koymuş gibidir. İleride, Anadolu ağızlarındaki arhaik unsurlar üzerine yapmasını tasarladığım küçük bir dil anatomisi, dil araştırmalarımıza Anadolu ağızlarından başlanması gerektiği iddaasını, tamamiyle, tevsik edecektir kanaatindeyim. Bahsus ki, Anadolu'da yerleşmiş bulunan ister eski, ister yeni Türk boy, uruğ ve soylarının tesiri, yalnız, yerli Türk şive ve ağızları üzerinde müessir olmakla kalmamış, Türk kültür hayatının her cephesine de damgasını vurmuştur. Eski devir şaman Türk hayatının davar ve mülk ilâhisi olan S a y a ğ a c ı'yı terennüm eden bugünkü Anadolu «Saya» Türküleri ile [bk. A. Caferoğlu, *Folklorumuzda millî hayat ve dil bakiyesi*, İstanbul, 1940, Konferanslar serisi, s.33], aynı devir, çocuk ilâhisi K u d u 'yu yaşatan K o d u - k o d u, yahut diğer bir telâffuzla D o d u - D o d u adlı «Yağmur duası» yani K e p ç e g e l i n [bk. A. Caferoğlu, *Anadolu ve Azerbaycan çocuk folklorunda şamanizm bakiyesi*, Türklük, 1939 sayı 2, s. 144 v.d.] hep eski millî Türk hayatının canlı bir şekilde Anadolu'da yaşamasından başka bir şey değildir. Bu suretle, kendileriyle beraber millî gelenek ve göreneklerini de Anadolu sahasına getirmiş bulunan Türk boy, uruğ, aşiret, soy ve sâiresinin tesirini, bizzat Anadolu Türk hayatının her bir cephesinde, her noktasında aramak gerekmektedir. İş böyle iken, ihmali Türkoloji için büyük bir eksiklik teşkil eden bu sahanın, yavaş yavaş aydınlaştırılması, Türkoloji ile meşgul olanların en ağır ve en büyük borçlarından birisidir. Bu vadide yapılacak en küçük bir araştırmanın dahi, şükranla karşılanacağına şüphe yoktur.

Anadolu'ya yerleştirilen veya iskân edilen Türk boy, uruğ, soy ve sâirenin, yerleştirme tarz, sebep ve şekilleri hakkında,

burada bir söz söyleyecek değilim. Yalnız, şu kadarını da açıklamak isterim ki, muayyen bir aşiret, uruğ veya boyun, esas kütlesi muayyen bir saha çevresi içersine yerleştirilmekle beraber, ufak kırpıntılara, iskân merkezlerinden uzak mesafelerde de raslamak kabildir. Bu suretle değişen, coğrafi mintakalar olmuş, fakat millî hayat tarzı, görenek ve gelenek, hatta ağız hususiyetleri her yerde aynı bir kabileye veyahut boya has olmak üzere kendi esas karakterini muhafaza edegelmiştir. Meselâ, Kayseri vilâyetinin Pınarbaşı kazasının yüze yakın köyünde yerleştirilen Afşar uruğunun, düğün merasimindeki «gelin yüzü-günü kapma» geleneği, aynıle diğer Anadolu sahasındaki Afşar köylerinde de mevcuttur. Aynı şey Afşar uruğu ağızı, ve kelime serveti için de varittir. Nitekim, Kars ilimize geniş bir kalabalıkla yerleşen Terekeme uruğunun şivesile, aynı uruğun bir kırpıntısı olan Sivas vilâyetindeki Terekeme'lerin şivesi arasında, göze çaracak, herhangi bir değişikliğe raslanmamaktadır. Bu iki misalden de anlaşılacağı üzere, ağız derlemelerinde ve toplamalarında, yerli ahalinin etnik teşekkülü ile, sıkı bir surette ilgilenmek zarureti vardır. Yıllar boyunca, aynı bir muhit çevresinde yaşayan kabile, uruğ, boy ve saire arasında, ister evlenme, ister diğer zaruretler icabı olsun, vâki olan kaynaşmaların, yerli etnik bünye üzerinde müessir olduğu kadar, ağızlar üzerinde de tesirli olduğu artık bir hakikat mahiyetini almıştır. Hatta bazan, muayyen bir uruğ cemaatinin veya oymağının, tamamen kendi varlığını kaybettiği de, görülmektedir. Bugün Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde, yalnız adlarını muhafaza edip te, hakikî topluluklarını kaybeden boylara veyahut uruğlara rastlanması, uzun tarih boyunca Türk aşiret, boy ve uruğları arasında devam edegelen kaynaşmadan başka bir şey değildir. Bu kaynaşmalar, ekseriyetle daha önce yerleşen Türk cemaati lehine olmuş ve bundan dolayı da, eserlerimde ve makalelerimde, daima «yerli ahali» anlamı altında, muayyen bir mahalın, ancak Türk sekenesi, Türk hakları kastedilmiştir.

Bugünkü Anadolu idarî taksimatında, Türk boy, uruğ ve sairesinin yerleşmesi muayyen bir muvazeneye bağlı kalmamıştır. Bazı vilâyet dahilinde şu veya uruğ veya boyun, sırf adları muhafaza edildiği halde, diğer bir vilâyette kitle halinde yerleşen ve bugün kendi ananesile yaşayan bir sürü aşiret, kabile, uruğ, boy ve saireye rastlamak kabildir. Bu kabil vilâyetlerimizden en çeşitlileri Kars ili ile Kırşehir vilâyetimizdir. Birincisi

hakkında *Doğu illerimiz ağızlarından derlemeler* adlı eserimde, genişçe malûmat verilmiştir. Şimdi, bu makalemden ise, geniş bir araştırmaya girişmeden, sırf 1946 yılı yazında, Orta-Anadolu'da yaptığım bir gezi esnasında, Kırşehir'de elde ettiğim malûmat üzerine, bu vilâyetimizin etnik bünyesi üzerinde durmağa çalışacağım. Elde edilen malûmat, bilhassa Bekir Bezirgân adlı Kırşehirli bir zattan alınmakla beraber, Kırşehir tarih ve coğrafyası üzerinde hayli çalışmış bulunan Cevat Hakkı Tarım'dan da faydalanılmıştır. Her iki arkadaşına burada, candan teşekkürlerimi sunmayı kendime bir borç bilirim.

Bugünkü Kırşehir vilâyeti çevresinde yerleşen ve kısmen diğer yerli ırkdaşları ile kaynaşan, yahut da bize varlıklarını ancak, bir hatıra olmak üzere toponomik unsurlarla hatırlatan Türk aşiretleri şunlardır :

- 1 — Geygel uruğu
- 2 — Boyunu inceli aşireti
- 3 — Tülek aşireti
- 4 — Cerit aşireti
- 5 — Akkoyunlu yahut Ağcöyünnü aşireti
- 6 — Kızılkoyunnu aşireti
- 7 — Yabannı [Yabanlı] aşireti
- 8 — Herkli yahut Herikli aşireti
- 9 — Türkmen uruğu ve boyları
- 10 — Karahasanlı aşireti
- 11 — Abdal'lar
- 12 — Karaca Kürt aşireti
- 13 — Mamalı aşireti
- 14 — Hameyn aşireti
- 15 — Engel'li aşireti
- 16 — Karkınlı aşireti
- 17 — Noğay - Tatar'ları
- 18 — Alevi'ler
- 19 — Çepni'ler
- 20 — Dulkadir'liler
- 21 — Halaçlı'lar
- 22 — Özbek'ler
- 23 — Avşar'lar.

1. Geygel'ler

Başlı başına bir uruğ olması kuvvetle tahmin ettiğim Geygel-ler, Bekir Bezirgân'a göre, Kırşehir'in Mucur kazasına bağlı Hacı Bektaş nahiyesinin Geygel ve Engel adlı köylerinde yerleşmişlerdir. Halbuki ne KTCL. de ne de STMKA. ile K. de, böyle bir uruğ adına, yahut da bu uruğ adına izafeten adlandırılmış herhangi bir müstakil yer, ırmak, dağ ve saireye sarıh olarak raslanmaktadır¹. Yalnız KTCL. [s. 45 de] Engel'den bahsedilirken, buranın bir parçasına Geygeller diğer bir parçasına da Abdallar denilmekte olduğu açıklanmıştır. Bu suretle, benim edindiğim bilgi ile KTCL. de verilen izahat arasında, aşağı yukarı, bir yakınlık göze çarpmaktadır. Nedense STMKA., Engel diye halkça bilinen bu köyü, Inguél ve Inguél Kadime adları altında birleştirmiş. K. ise buna bile lüzum görmemiştir. Gerçekte ise, bu adı taşıyan köy, doğrudan doğruya, Engel aşiretine aittir. Diğer benim bulunduğum Anadolu illerinde, Geygel adlı herhangi bir köy adına rastlıyamadığım gibi, Geygel'ler hakkında da, öteberide edindiğim ufak tefek malûmat dışında, ciddi bir değer taşıyabilecek bilginin edinilmesi de imkânsız olmuştur. Üstelik, muhtelif Anadolu gezilerimde, bazan bir tesadüf eseri olarak, bazan da geniş soruşturma ve araştırmalar soncunda, elde edinebildiğim malûmat, birbirini tamamlayacağı yerde, bilâkis cerhedecek mahiyette olmuştur. Mamafih, bunları birleştirmekle, bu uruğ hakkında, muayyen bir kanaat elde edebilmek imkânsızlığı, bir dereceye kadar bertaraf edilmiştir.

Geygel uruğuna dair ilk malûmat, 1939 yılı yazında, Burdur ve çevresinde yaptığım gezi esnasında elde edilmiştir. Uzun müddet bu Türk uruğu arasında yaşamış olan Dinar'ın Afşar köyünden Ramazan Efe'nin, bana verdiği malûmata göre, Geygel-ler aslında Yörük olup, yalnız bu civarda, göçebe hayatı geçir-

¹ Makalede adları kısaltılmış başlıca eserler şunlardır :

- ATA. — Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk aşiretleri*, İstanbul, 1930.
 K. — *Köylerimiz. Köy kanunu tatbik olunan ve olunmayan köy isimlerini alfabe sırasile gösterir*, İstanbul, 1933.
 KTCL. — Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir tarih ve coğrafya lûgatı*, Kırşehir, 1940.
 STMKA. — *Son teşkilâtı mülkiyede köylerimizin adları*, İstanbul, 1928.
 AİT. — Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, I, İstanbul, 1936.
 CTO. — Ali Rıza, *Cenupta Türkmen Oymakları*, I, İstanbul 1931; II, Ankara, 1933; V, Adana, 1939.

mektedirler. Zamanla eski uruğ adları unutulmuş, diğer yerli Türk ahali arasında daha fazla, Buhurcu adile şöhrat bulmuşlardır. Kış, Çivril kazasına bağlı Yapalı adlı köyün üst kışlak kısmında geçirmektedirler. Bunların kendilerine mahsus bir de, «gizli dil» leri vardır. Bu husustaki, dikkata değer malzeme, vaktile tarafımdan yayınlanmıştır [bk. A. Caferoğlu, *Anadolu ağızlarından toplamalar. Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde il-baylıkları ağızları, Kalaycı argosu ve Geygelli yürüklerinin gizli dili*, İstanbul, 1943, s. XIX ve 196-198]. Bünyesi itibariyle tamamıyla Türkçemizin aynı olan bu «gizli dil», malik olduğu kelime serveti bakımından tamamiyle anlaşılabilir bir durumdadır ve yalnız uruğa mahsus bir konuşma vasıtası olmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bu dil üzerinde duran O. Spies, bu dile ait bir iki kelimenin Çingene dilinden alınmış olabileceğini, vaktile ileri sürmüşse de [bk. A. Caferoğlu, *Sivas ve Tokat illeri ağızlarından toplamalar*, İstanbul, 1944, s. XX, not 1] bu husustaki etraflı bilgilerini şimdiye kadar açıkça meydana koyamamıştır. Bence ileri sürülen bu benzeşme, bir tesadüften başka bir şey değildir. Zira, Anadolu'nun bir çok yerlerinde, sırf muhaverenin sırrını muhafaza etmek endişesiyle, vücuda getirilen bazı uydurma diller, çok eski çağlardan beri mevcut olmuş ve pek mahdut bir muhit içerisinde hükümlü olmuşlardır. Menşeleri etraflı bir araştırmaya muhtaç olan bu «gizli dil» ler hakkında, burada tafsilât verecek değilim. Yalnız şu kadarını hatırlatmak isterdim ki, bu diller, diğer dillerden iktibasla yaratılmış olsaydılar, bunların «gizli» olmalarının hikmeti vücudu olmazdı, ve bu dili konuşanların da, diğer dillerle herhangi bir aşinalıkları bulunmuş olsaydı, yeni, çetrefil ve uydurma bir dil yaratmalarına da ihtiyaç kalmazdı. Bu kabil gizli bir dil de Kayseri'ye bağlı Erklet kazası ahali arasında mevcuttur [bk. Kemaleddin Karamete, *Kayserinin şirin bir nahiyesi yeşil Erklet*, Kayseri, 1942. s. 8]. Buna benzer dillerin diğer aşiret, urug ve saire arasında da muayyen bir yayılışa malik olduğunu tahmin ediyorum. Nitekim vaktiyle, Saçıkara aşiretinin de kendisine mahsus bir «gizli dil» leri olduğu ileri sürülmüştür. Fakat, tarafımdan, maalesef daha tahakkuk ettirilememiştir.

Burdur vilâyeti yöresinde tamamiyle yürük hayatı geçiren Geygeliler, 1944 yılı yazında Tokat ilinde yaptığım bir gezi esnasında tesbit ettiğime göre, bilâkis burada tamamiyle oturak bir hayat geçirmektedirler. Bunların toplu halde yerleştikleri köyler, bu vilâyetin Niksâr kazasına bağlı İleyis, Dönekse,

Şadolu çiftliği ile Tokat'ın merkez nahiyesine bağlı Çerdiyin ve Sarıtarla'dır. Ekseriyeti, yaz ve kışı hep köyde geçirdikleri halde Niksâr kazasındakiler, yazları Dumanlı yaylasına göç etmeği adet edinmişlerdir. Esas san'atları demirciliktir¹. Oldukça düzgün yaptıkları kazma, balta, çekiç, ve sacayağı gibi demirden mamûl eşyayı köy köy dolaşarak satar ve bununla geçinirler [bk. A. Caferoğlu, *Sivas ve Tokat illeri ağızlarından toplamalar*, İstanbul, 1944, s. XX].

Tamamile yeni Türklerle kaynaşmış olan Tokat Geygel'lerinin kendilerine mahsus hiç bir gizli dilleri mevcut değildir. Bunlar, tıpkı Burdurdakilerin yerli Burdur ağızile konuştukları gibi, meskûn buldukları Tokat'ın yerli ağızile konuşmaktadırlar. Kırşehir'dekilerin de, kendilerine bir hususiyet verecek gizli dilleri yoktur. Olsa olsa, belki malik buldukları bazı hususî kelimelerle, yerli diğer Türk boylarının ağızlarından ayrılmaktadırlar.

Yörük Geygel'lerin küçük bir kısmına Aydın ilinin Bozdoğan kısmında raslanmaktadır. Bunlar, hükûmetce Kaklık köyüne iskân ettirilmiştir [AİT., s. 243]. Eskişehir civarında olmak üzere bahsedilen Geygel ve Geygel'lerin [bk. Yusuf Ziya, *Tahtacılar*, Darülfünun İlahiyat Fakültesi mecmuası, III, sayı 13, İstanbul, 1929, s. 71], bizim bu Geygel'lerle ilgili olup olmadıklarını bir türlü tayin edemedim. Zira, makale yazarı, maalesef, bunlar hakkında kâfi derecede izahat vermemiş, yalnız eşittiklerini not etmekle iktifa eylemiştir. Halbuki benim muhtelif bölgelerde gördüğüm Geygel'ler, renkçe esmer-kırmızıdırlar. Dışca Kırşehir'deki, yine esmer olan Abdallardan ayrılırlar. İtikatça Alevî'dirler, fakat asıl Alevî'lerle hiç bir münasebetleri yoktur. Kimseye kız vermedikleri gibi, kendi uruğlarından başka kimseden de kız almazlar. Aslan kendilerini Salmana'nı'ya bağlamaktadırlar. Tokat Geygel'leri, Alevî'lerin tavşan yemez grubuna mensupturlar.

Yaşayış ve geçinme bakımından bu Türk uruğu, yerleştirilen sahanın ihtiyacına ve hayat şartlarına uymak mecburiyetinde kalmıştır. Nitekim, Tokat'takiler mangal, maşa ve demirden yapılmış demir eşya satarak geçindikleri halde, Kırşehir'dekiler tamamiyle çiftçi ve davarcıdırlar. İçlerinde bazı nalbantçı mevcut olmakla beraber, mangal ve maşa yapanlara raslıyamadım. Aynı hayat

¹ Demirciliği esas meslek edinenlerden biri de Saçıkaralı aşiretidir. Bunlar bugün dahi yörük olup, daha fazla İslahiye çevresini tercih etmektedirler. Yazın Kayseri vilâyetinin Pınarbaşı kazasına göç eder, kışa doğru İslahiye'ye dönerler.

tarzına Aydın ilindekiler maliktirler. Hangi büyük Türk boyuna veya soyuna mensup olduklarına dair sarih bir fikir edinemedim. Yusuf Ziya başkalarına istinaden, bahsettiği G e g e l ve G e l g e l e r i , Türkmen'lerin bir oymağından saymaktadır. Fakat, bizim Geygel'lerin de Türkmenlerden bir oymak olduğunu, şimdilik, bütün incelemelerime rağmen, söyleyecek durumda değilim.

2. Boyunu inceli aşireti

Yayınlanmış Hazinei Evrak defterlerindeki muhtelif hükümlere bakılırsa, vaktiyle Osmanlı imparatorluğunda B o z u l u s ' a tabi B o y u n u i n c e l i Türk aşireti, muhtelif Anadolu bölgelerinde yerleşmiştir. Aşiret hayatını oturak hayata tercih ettiklerinden ötedenberi: «Kadimülâyyamdan yazın Rum'da yaylayıp ve eyyamı şita iriştikçe Şam eyaletlerinde vaki olan mahallerde kışlayıp» [ATA. s. 69] göçebe hayatı geçirmişlerdir. Fakat, zaman zaman komşularındaki diğer halklara ve cemaatlere sarkıntılık yaptıklarından, kat'i olarak muayyen yerlere iskân edilmelerine hükümler çıkarılmıştır. Bu kabilden olarak 1141 yılı hükmüne göre N e v ş e h i r civarında ve E y u p i l i n ' de iskân olunan Boyunu inceli aşiretinin : «kendü hallerinde ehli ırz ve kârü kisbe ile meşgul ve ekseri okur ve yazar ve haccül harameyn ve ehli hırf ve zikudret kimseneler olmalarıyla bundan akdem Nevşehir'e iskân olunmalarıçün» emri şerif çıkarılmış ve aynı aşiretin «zikudret olanlarından sekiz yüz hane intihab ve Nevşehir'e iskan olunmak üzere tahrir olunmalarıyla ekseri hanelerin binaya mubaşeret» etmeleri bildirmişdir [ATA. s. 173]. Danışmendlü kazasından naklen buraya iskân edilenler hakkındaki diğer bir hükümde «hârâbe kariyyelerin şen ve abadan itmek üzere» yerleştikleri ve bunların işlerine müdahale edilmemesi emredilmektedir [ATA. s. 169]. Hükümlerde de açıklandığı üzere, Türkmen cemaatinden biri sayılan Boyunu inceli aşireti, ister göçebelik, ister oturak hayat neticesinde olsun, Rum beğlerinin bölgesinden başlayarak ta Şam eyaletine kadar yayılmışlardır. Zamanla diğer yerli Türk uruğ, boy ve aşiretleriyle karışanları bulunduğu gibi, halâ bugün bile kendi kadim adlarını muhafaza edenleri de vardır. Bu kabilden olarak halâ bugün bile göçebe hayatı geçiren Boyunu inceli aşiretinden bir kısmı yazın Silifke'ye tâbi Mağara nahiyesinin Yüğlük dağı

yamacında, kışın ise Silifke'nin Yağdağ nahiyesine bağlı Kız kulesi cırasında sahilde oturmaktadırlar [CTD.II, s. 33 v. d.].

Eski iskân veya yerleşme neticesi olarak Boyunu inceli aşiretinin bir kısmı, bugünkü Kırşehir vilâyetinin Kaman kazasına bağlı bazı köylerde oturmaktadırlar. Bekir Bezirgân'a göre bunların yerleştikleri: 1 — Meşe köy, 2 — Tepe köy, 3 — Savcılar, 4 — Dokuz, 5 — Tohluğumen ve 6 — Kara abalı, köyleridir. Birinci köy STMKA. ile Köy. adlı eserlerde tesbit edilmiştir. Altıncı köy ise Sorğun kazasına bağlı olarak gösterilmektedir. KTCL. de ise [s. 30] Boyunu inceli aşiretinin yerleştiği bölge olarak, Kırşehir vilâyet merkezinin en çok güney batısı, gösterilmektedir. Asılları ve tarihleri hakkında hiç-bir malûmat elde edemedim. Yalnız, bu aşiretin bir kolunu Uzun Ali Uşağı teşkil ettiğini ve bunların da bugünkü Kaman kazasına bağlı Gara Durah köyünde yerleştiklerini duydum. Başka köylerde de mevcut olduklarını ileri sürenler de vardır. Lâkin, sarîh olarak, muayyen bir köy adı tasrih edilmemektedir. Aydın ili içerisinde ise bunlara, diğer Türk oymakları ile beraber, Danişmendli köyünde rastlanmaktadır. Büyük ihtimalle, buradaki Boyunu inceli aşireti, biraz daha yukarıda zikredilen hükümlerden birinde bahsi geçenin bir bakiyesidir. Danişmedlü uruğunun yahut cemaatinin adını taşıyan bu köyde, bugün Boyunu inceli aşiretile beraber, bir de Kara Alı, Civanşir, Büyük Selmanlı, Küçük Selmanlı, Kaşıkçı, Sermayeli adında diğer bâzı boylar da yaşamaktadırlar. AİT. i müellifine göre bu oymaklar, Boyunu inceli aşiretile beraber, Danişmendlü uruğunun birer oymakları olmuşlardır. Ve bunlar önceleri Aydın ve Söke taraflarına konup göçtükleri halde, 1691 yılında, kat'î olarak Viranşehir ile Tarahalıya sürülmüşlerdir.

Bu suretle, daha eski Osmanlı devleti dahilinde, geniş bir sahaya yayılan bu aşiret, gittikçe diğer yerli Türk ahali ile karışarak, eski aşiret hususiyetini kaybetmiştir.

3. Tülek aşireti

Kırşehir'in Çiçekdağı kazasına bağlı İbikli, Demirli, Hacıhasanlı, Çayirevleri ve Beşikli [KTCL. de bu köy mevcut değildir] köylerinde yerleşmiş olan Tülek aşireti hakkında, hiç

bir malûmat elde edemedim. Diğer, adları tasrih edilemeyen, bir iki köyde oturdukları da söylenmektedir. Kırşehir köylerinden birinin adı da Üç Tülek'dir. KTCL. bu aşireti almamıştır. Bu suretle, bunların Anadolu sahasındaki yalımları ve rolleri hakkında burada bir şey söyleyecek durumda değilim. Kavim adı olan Tülek kelimesine ise, bazı vesikalarda, yalnız şahıs adı olarak raslanmaktadır. Meselâ yarlıklarda ve hukukî vesikalarda olduğu gibi [bk. Akdes Nimet Kurat, *Topkapı Sarayı Müzesi arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan hanlarına ait Yarlık ve Bitikler*, İstanbul, 1940, s. 79 ve A. Caferoğlu, *Uygur Sözlüğü*, İstanbul, 1938, s. 200].

4. Cerit'ler

Türkestan'dan geldiklerini söyleyen Cerit'ler, Kırşehir vilâyetinin Kaman kazasına bağlı Hamit köyünde oturmakta idiler. Bugün bu köyde bunlardan ancak bir aile kalmıştır. Aynı vilâyetin daha bir iki köyünde oturdukları söyleniyorsa da, adları açıklanmamaktadır. Yalnız kendi adlarını taşıyan Ankara'nın Keskin kazasına bağlı Cerit kalesi köyünde oturduklarını, muhakkak olarak sayanlar vardır. Vaktile Anadolu'da diğer aşiretlerle beraber rol oynamış, yazın Rum eyâletlerinde, kışın Şamı Şerif'de oturup [ATA. S. 69], bazan Bozok sancağında şekavet etmiş, sonraları Karaman'a iskân edilmiş bulunan [ibid. 121] bu aşiret hakkında, maalesef esaslı bir malûmat edinemedim. Kırşehir'dekiler dahi haklarında tefsilli bir malûmat verecek durumda değiller. Haklarında KTCL. de [s. 33] üç satırlık malûmat verilmele iktifa edilmiş ve bence yalnız şekavetle meşgul olanlara hükümlerde verilen Sil süpür Cerit adı, yersiz olarak bu eserde, umum aşirete mal edilmiştir. Gerçekte, bu Sil süpür tâbiri, yalnız 1118 tarihli bir hükümde, sırf Cerit aşiretinin, başıboş eşkiyaları himâye etmesi dolayısıyla, sarfedilmiştir [ATA. 219]. Halbuki ATA.da yayınlanan diğer sekiz hükümde, doğrudan doğruya Cerit [Ahmet Refik'e göre Cirit] aşiret adı kullanılmıştır ki, bu da, Sil süpür Cerit aşiret adının umumî bir aşiret adı olmadığını, göstermektedir. Anadolu'nun, bilhassa Maraş bölgesinde yerleşen Cerit'ler arasında [CTO. s. 14 ve 105] bu adla adlandırılmış ne bir Cerit boyuna ne de obasına rastlanmaktadır.

Ali Rıza Yalğın'a göre, Maraş bölgesinde, vaktile bunların, başlıbaşına on dört obaları mevcut olmuş ve aslen Türkmen uruğuna mensupturlar.

5. Akkoyunlu veyahut Ağçöyünnü

Kırşehir'in Avanos kaza ve köylerinde dağınık bir halde yerleşmiş bulunan bu aşiret, daha fazla halk ağzında Ağçöyünnü yahut Akçakoyunnu adlariyle şöhret bulmuştur. Ağçöyünnü adile bunlar bugün Avanos kazasının Buruncuh ve Topahlı köylerinde meskündurlar. Bunların mühim bir kısmı Yozgat'ın Boğazlıyan kazasına dağılmışlardır. Hazinei Evrak hükümlerinde Ağça Köyünlü adile zikredilen bu aşiret yanlış olarak Şerefli, Boz Köyünlü ve Lekvanik aşiretlerle beraber «ekrad» taifesinden sayılmıştır [ATA., 181]. Halbuki, kelimenin sırf halk ağzında aldığı şekilden de anlaşılacağı veçhile Ağçöyünnü aşireti, Akçakoyunlu yahut Türk Akkoyunlu aşiretinden, daha doğrusu uruğundan, başka bir şey değildir.

6. Kızalkoyunnu

Akkoyunlu uruğu ile beraber Anadolu'ya göç etmiş olan Kızalkoyunlu, kendi aralarında akrabalık kurarak, Akkoyunlu'larla bir arada yaşamışlardır [KTCL. 13 ve 72]. Tıpkı Ağçöyünnü gibi, bunlar da, Kırşehir'in Avanos kazasında yerleşmişlerdir. Bugün bu bölgede işgal ettikleri 1 — İmran, 2 — Goz-zahlı, 3 — Aylı ve 4 — Doyduh köyleridir. Aşiret hayatı geçirdiklerinden, zamanla başka başka kollara ayrılmışlardır. 1124 tarihli bir hükme göre bunlar, vaktile Kırşehir'in harap olan Süleymanlı kazasının köylerine yerleştirilmişlerdir [ATA. s. 146].

Düğün ve âdetleri bakımından bir dereceye kadar yerli ahalden ayrılmaktadırlar. Meselâ, düğün merasimlerinde «bayrak çıkarmak» geleneği, bunların en bellibaşlı hususiyetlerinden birini teşkil etmektedir. Bu merasim şöyledir: düğünde, sini içerisinde yapılan bir yemeğin üzerine milli bir bayrak kapatılır. İçeri odaya kaldırılarak bir hoca tarafından takdis edilir. Çocuklar bu siniyi oğlan evine götürürler ve bayrakta evin sağ tarafına dikilir.

Bu âdet ufak bir değişiklikle Konya vilâyetinde de mevcuttur. Fakat Kırşehir için yabancı sayılır. Bundan dolayı da yerli Türkler, bu âdet üzerine, Kızılkoyunlu'ları kendilerinden ayrı saymaktadırlar.

Kızılkoyunnu aşiretine bağlı Kırşehir vilâyetinde yerleşen başlıca kollardan birini Yabannı [Yabanlı], diğerini ise Herkli aşiretleri teşkil etmektedir.

7. Yabannı aşireti

Kızılkoyunlu aşiretinin bir boyudur. Bekir Bezirgân'dan edindiğim malûmata göre bunlar bugün Kırşehir'in Mucur kazasına bağlı kırka yakın köyde yerleşmişlerdir. KTCL. de ise, Avanos kazasında dağınık bir haldedirler [s. 95]. Asılları hakkında sarîh bir fikir mevcut değildir. Kendi rivayetlerine bakılırsa, vaktile Mekke'den hicret etmişlerdir. Fakat bunu teyit edecek vesikaya malik değiliz. Osmanlı devrindeki iskânlarına dair de ATA. da hiç bir vesika mevcut değildir. Yüz ve vücutca bize nisbeten daha esmercedirler. Okur yazar tabakası hep hocalık mesleğini tercih etmektedir. Büyük ihtimalle, bu iki son hususiyet üzerine hem kendileri, hem de yerli ahali, bunları Mekke'den gelme saymaktadır. Anadolu'nun diğer bölgelerindeki yayılışları hakkında şimdilik hiç bir kaynaktan, bir kayda raslıyamadım.

8. Herkli yahut Herikli aşireti

Yerli halkağızlarında yukarıki iki şekilde telâffuz edilen bu aşiret adı, ATA. de [s. 104] harekêsiz yazıldığından yanlış olarak Herekli suretinde okunmuştur. Bu gün bunlardan bir kısım Kırşehir'in Avanos kazasına bağlı bazı köyler de, dağınık bir halde, oturmaktadırlar. Eski Osmanlı devrindeki iskân mıntakaları hakkında, sarîh bir kayda raslıyamadım. Yalnız, Anadolu'nun garp taraflarında yerleştirilen aşiretlerin şikâyeti üzerine, 1163 tarihte verilen bir hükümden, bunların, Hacı oğlu Ahmed adlı bir başçıya tâbi olduklarını öğrenebiliyoruz [ATA. s. 104].

Menşe itibarile Herkli'ler, benim Kırşehir'de edindiğim malûmata göre, Akkoyunlu uruğuna mensupturlar. KTCL. nin

bir yerinde, hernekadar, Kızılkoyunlu'lara bağlı oldukları tesbit edilmişse de [s. 72], aynı eserin diğer bir yerinde, yine bu aşiret Akkoyunlu'dan sayılmıştır [s. 53]. Silsile, itibarile biraz yukarıda, Kızılkoyunlu ve Akkoyunlu uruğlarını, birbirine bağlı olarak telâkki ettiğimizden, bu iddialar hep aynı bir neticeye varır ve bu yüzden meselenin üzerinde durmadan, şimdilik bu kadarı ile iktifa etmek mecburiyeti vardır.

Bekir Bezirgân'a göre, Avanös kazasında yerleşen Herkli'lerin on iki köyleri vardır. Bunlardan tesbit edebildiğim sekizi şunlardır: 1. Kaleycik, 2. Garayanağ, 3. Apdi, 4. Gerce, 5. Kaya altı, 6. Çağışağ, 7. Gızıl ā'l, 8. Köşekdaş. Diğer maskûn oldukları dört köy adı ise, bir türlü tesbit edilememiştir.

9. Türkmen uruğu ve boyları

Büyük bir uruğ olan Türkmen'lere, kesif bir halde, Anadolu'nun bilhassa şark ve cenup illerinde rastlandığı halde, Kırşehir vilâyeti dahilinde, bugün ancak Kaman kazasına bağlı 1. Develi obası, 2. Sallak obası, 3. Eldirekli, 4. Hacı Mirzeli gibi bir kaç köyde raslayabiliyoruz. İç teşkilâtları bakımından, geniş bir taksimata bağlıdırlar. Bu yüzden, uruğ birliğini muhafaza edemiyerek, daha fazla, ayrıldıkları ve parçalandıkları bir çok aşiret, boy, cemaat, oba, taife, soy ve saire adları altında aşağı yukarı Anadolu'nun bütün illerine yayılmışlardır. Kırşehir vilâyeti dahilinde yerleşen başlıca Türkmen uruğuna bağlı olanlardan birisi Karahasanlı obasıdır.

10. Karahasanlı'lar

Cenup illerimizde yerleşen Türkmen uruğunun Berelli oymağına mensup Karahasanlı obası [CTO. I. s. 8.], Kırşehir vilâyetine, vaktile daha fazla, aşiret halinde yerleştirilmiş ve bugün bu ad altında Avanos kazasına bağlı: 1 — Sadığ Alı, 2 — Urum evi, 3 — Burnukara ve 4 — Dereköy, adlı köylerde yaşamaktadırlar. KTCL. bir aşiret olarak bunlardan, nedense bahsetmemektedir. Anadolu'daki iskân ve yerleşmelerine dair ATA. da malûmat yoktur. Yerli ahalden edindiğim malûmata göre bunlar, herbir bakımdan, Abdal'lara bağlıdırlar.

11. Abdal'lar

Kâfi derecede incelenmiyen, fakat etnoloji bakımından dikkatimizi çeken bu aşiret hakkındaki mevcut malûmatâ bakılırsa, bunlar aslında Türkmen'lere mensupturlar. Üzerinde araştırma yapıpış olan Fuat Köprülü¹, bunları Türkmen'lerden saydığı gibi, diğer Türk kabilelerinden bahseden Logofet², Tumanoviç³ ve Jarring⁴ gibi bilginler de, aynı fikirdedirler. Lâkin, düğünlerde ve umumî meclislerde, zurna, davul çalarak halkı eğlendirmek ve kasnak yaparak, köylerde satmakla hayatlarını kazandıklarından ve tişçe biraz uzun boylu ve bize nisbetle esmer ve sürmeli gözlü olduklarından, yerli ahali bunları, kendisinden saymaz, daha fazla Kıptı olarak kabul eder. Kendileri de yerli ahaliye karışmazlar; kimseye çalışmadıkları gibi, zaruret halinde kimseden para istemezler. Gelenek ve görenek bakımından da yerli ahalden ayrılırlar. Zevklerini horoz, tavuk, bilhassa keklik dövüştürmekle tatmin ederler. Ava fevkalâde düşkündürler. Perşenbe geceleri, hususî eğlencelerle tesid edilir Mutlak bu gece evde bulunmak şarttır. Söylendiğine göre, her perşenbe gecesi içkili meclisler kurularak çalgılı eğlenceler tertip edilir. Yerli ahaliye tamamiyle yabancı gelen bu gelenekle, antropolojik teşekküllerindeki farklar, bilhassa yabancı sayılmalarına başlıca sebep teşkil etmektedir.

Anadolu'daki rolleri ve iskânları hakkındaki malûmatın noksanlığı Abdal'ların, Osmanlı imparatorluğu devrinde, büyük bir rol oynamadıklarını göstermektedir. Yalnız 1146 tarihli bir hükümde, iskân edildikleri Rak'a'dan firar ederek, şekavet yapan bir Abdal kuyumcu'lardan bahsedilmektedir [ATA. 191-193]. Fakat bunların, Kırşehir ilindeki Abdal'larla ne derecede münasebette olduklarını tayin etmek zordur.

Abdal'ların meskûn oldukları sahayı Kırşehir'in Avanos kazasına bağlı Büyüklü köyü ile, merkeze bağlı Yağmurlu köyü teşkil etmektedir. Büyüklü köyünde bunların miktarı 9-11 haneyi geçmez. Meslekleri icabı dağınık bir halde bunlara, her yerde raslanır. K T C L. bakılırsa, diğer bir kaç köyde de yerleşmişlerdir [s. 8].

¹ *Türk Halkedebiyatı Ansiklopedisi*, Abdal maddesi.

² Logofet, *Buharskoye hanstvo*, I, s. 155-56.

³ Tumanoviç, *Türkmenistan i Türkmeni*, 1926, s. 8 ve dev.

⁴ Gunnar Jarring, *On the distribution of Turk tribes in Afghanistan*, Lund, 1939, s. 38, 56.

Anadolu'nun diğer sahadaki yayılışlarına gelince, bu hususta geniş bir bilgi elde edemedim. Yalnız Saruhan'daki Yörük ve Türkmen'ler arasında, 1280-1290 hicri sicil defterlerinde, Abdal aşiretinin Adala bölgesinde yerleştiği gösterilmektedir [İbrahim Gökçen, *Saruhan'da Yörük ve Türkmenler*, İstanbul, 1946, Manisa Halkevi yayınlarından, N. 16].

12. Karaca Kürt aşireti

Kırşehir ili civarında altmışa yakın köyde yerleşen bu Türk aşireti, sırf taşıdığı addaki Kürt kelimesinden dolayı, bazılarınca yabancı telâkki edilmektedir. Gerçekte ise, bunlar, daha Osmanlı imparatorluğu devrinde, 1163 tarihli bir hükme göre «Türkmâni taifesinden» bir cemaat olup, Cırık Ali Kethuda ile oğlu Koca'ya tâbi olmuş ve Danişmendlü cemaatinin bir kolunu teşkil eylemiştir [ATA. 104].

13. Mamalı aşireti

Kırşehir'in Avanos ve Çiçekdağı kazalarında oturan Mamalı aşiretinin, Osmanlı imparatorluğu devrinde çok mühim rolleri olmuştur. İdare, iskân, teşkilât ve saire bakımından bunların tâbi olmaları gereken bir çok hususata dair Hazinei Evrak hükümlerinde bazı mühim kayıtlara rastlanmaktadır. Nitekim, 1022 tarihli bir hükümde, bunların mîrî aşiretlerine itaat etmeleri bildirildiği halde [ATA. 66], yine aynı tarihli diğer bir hükümde, yazın Rum'da yaylalamalarına, kışın ise Şam eyâletlerinde oturmalarına izin verilmiştir [s. 69]. Fakat, daha sonraları 1104 tarihli hükümden de anlaşıldığı üzere, Mamalı'ların Raka taraflarına iskânlarına lüzum gösterilmiştir [s. 108 v. d.]. Bir türlü bu sahaya yerleşmek istemediklerinden ve "bir kaç seneden berü zimmelerinde icab eden malı maktuu ve müteahhit oldukları akçeyi virmeyüb ve mahalli me'mura varub sâkin,, olmadıklarından [s. 113] tediplerine karar verilmişken, biraz sonra, 1111 tarihli hükme bakılırsa, bilâkis Mamalı aşireti kendisi, Cırid, Afşar ve sair cemaatin tedibine memur edilmiştir [s. 121]. Bununla beraber, Anadolu'da sâkin bir hayata alışamadıkları gibi, iskân edildikleri Raka'da da yerleşmeğe bir türlü rıza göstermemişlerdir.

Muhtelif hükümlerde adı defatla geçen Mamalı aşireti hep Türkmen «taifesinden» bir boy veyahut camaat olarak gösterilmiştir. Bu suretle bu aşireti Türkmen saymamaya elimizde diğer hiç bir vesika bulunmamaktadır.

Kelimenin hakikî ve hususî manalarına dair burada bir şey söyleyecek durumda değiliz. Yalnız, Kırşehirlilerden bazılarının bana verdikleri malûmata göre, taşıdıkları aşiret adı, aslında Memeli olup, sonraları halk ağzında Mamalı şeklini almıştır. Hükümlerdeki ماملو yazılış şekline bakılırsa, daha fazla Mamalu telâffuz şeklini tercih etmek icap etmektedir. Memeli telâffuz şekline ise, hiç bir yerde rastlıyamadım. Olsa olsa bu, halkça uydurulmuş bir iştikak şeklinden başka bir şey değildir.

Mamalı aşiretinin ufak bir kısmı, Yozgat vilâyetinin Yerköy kazasında da oturmaktadır. Her bir bakımdan bir birinin aynidirler. Aralarında hiç bir fark mevcut değildir.

14. Harameyn aşireti

Menşeleri ve tarihleri hakkında hiç bir malûmat edinemediğim bu aşiret, Bekir Bezirgân'an göre 15-20 köyden ibaret olarak Kırşehir'in Çuğun nahiyesinde yerleşmiştir. Üç esas boya yahut bölüme ayrıldıklarını söyleyenler de vardır. Bunlara göre Harameyn aşireti :

1. Büyük oba
2. Sıddıhlı
3. Sıddıhlı gulpağ

gibi üç müstakil obaya ayrılmıştır. Fakat bu obaların iç ve dış teşkilâtlarına dair, şimdilik, hiç bir şey bilinmemektedir. KTCL. i, son üçüncü obanın taşıdığı gulpağ = kulbağ kelimesi hakkında, Kaşgarlı'nın Divan'ına dayanarak, kulbağ'ın Türkler'den bir zahidin adı olup, Balasagun dağında, elile kayalar üzerine yazı yazdığını ve beyaz taş üzerinde yazdığı yazının kara, kara taş üzerinde yazdıklarının ise beyaz göründüğünü nakletmektedir [s. 74 ve *Divanü Lâgatitürke*, 1, s. 394; Besim Atalay, dizini. Ankara 1943, s. 846]. Bu, biri kabile, diğeri tarihî bir zahit adı olan kelimeler arasında her hangi bir tarihî yakınlığın bulunduğu tayin etmek müşküldür. Bence, bu bir müşabehetten başka bir şey olmasa gerektir.

15. Engel'li aşireti

Kırşehir'in yerli halkından sayılmaktadır. Komşuları Abdal ve Geygel aşiretleri ile hiç bir tarihî ve kavmî müsabetleri yoktur. Sırf çalgıcılık sanatı ile meşgul olduklarından, yerli ahali, bunları aynı meslekle meşgul olan, Abdal'lardan saymakta ve hatta bunlara Engel Abdal'ları adını vermektedirler. Haddi zatında bu kelime bugün, yalnız bir köy adı olarak mevcuttur. Ve köyün bir kısmına Geygel'ler diğer bir kısmına da Engel'ler yerleşmişlerdir. Anadolu'daki tarihî rolleri ve iskanları hakkında hiç bir malûmat izine raslayamadım.

16. Karkınlı Aşireti

Bilhassa Orta - Asya tarihinde, büyük bir ehemmiyet kazanmış olan Karkın = Garhın aşiretinin, Anadolu'daki yayılımı ve iskânı hakkında ATA. inde malûmata raslanmamaktadır. KTCL. inde de bu aşiretten bahsedilmemektedir. Benim elde ettiğim malûmata göre, bugün bunlar, Kırşehir'e tâbi Kaman ve Mucur kazaları çevresindeki 1. Karkın Yenice, 2. Karkın Meşe, 3. Karkın Kızıközü, 4. Karkın Selimağa ve 5. Noğay - Tatar [KTCL. ine göre ise Nugay Kızıközü, s. 81] köylerinde meskûndurlar. Sonuncu köyün adından da anlaşıldığı üzere, Karkın'lardan başka burada bir de sonraları iskân edilen Noğay Türkleri de oturmaktadırlar.

* * *

Şimdiye kadar verilen izahattan da anlaşıldığı üzere, üzerinde durulan aşiretler, hep müstakil hayat süren ve kendi kavmî hususiyetleri ile yaşayan Türk halkları olmuşlardır. Bunların dışında, ayrıca bazı yeni iskân edilen Noğay, Tatar, Avşar, Alevî ve saire gibi Türk boyları mevcut olduğu gibi, toponomik araştırmalarla, daha bir çok diğer Türk, boy, uruğ, aşiret ve cematini de tesbit edebiliriz. Yoksa, bazı Türk uruğlarına delâlet eden Kırşehir toponomisindeki yer, nehir ve saire adlarının başka türlü izahına imkân kalmaz. Meselâ: Çepni, Dulkadir, Halaçlı, Özbek, Noğay - Tatar adlarını taşıyan köy adlarında olduğu gibi.

Büyük bir ihtimalle, bu Türk halkları, zamanla kendi hususî etnik adlarını muhâfaza edecek iktidarda olmadıklarından, tamamile yerli Türk halkları içerisinde erimiş, bize ise, ancak hatırı sayılır adlarını yadigâr bırakmışlardır. Etnoloğlar için bunun da büyük bir nimet olduğunu söylersek, mübalâga etmemiş oluruz.
